

הביג דאטה של הסטריאוטיפים: כך מנצחות 25 שפות תפיסות נגד נשים

נתונים שנאספו ממאות אלפי נבדקים ב-39 מדינות מראים כי הקשר בין מבנה השפה, סטריאוטיפים תרבותיים ואי שוויון מגדרי חוצה יבשות. לפי המחקר, ישראל נמצאת במקום לא טוב מבחינת עוצמת הסטריאוטיפים התרבותיים

05:59 10.08.2020 [אסף רונאל](#)

היכולת לאסוף ולעבד כמויות עצומות של נתונים בעזרת כלים ממוחשבים (מה שמכונה "ביג דאטה") מעודדת פריצות דרך בתחומים מדעיים רבים, מגנטיקה וביולוגיה ועד פיזיקת חלקיקים וחקר היקום. בשנים האחרונות נעשים מאמצים להיעזר בכלים אלה גם בתחומים "רכים" יותר כמו מדעי החברה והרוח. עתה, מחקר שהתפרסם בכתב העת המדעי Nature Human Behavior, מסתמך על ניתוח מאגרי נתונים נרחבים ומגוונים מ-39 מדינות ו-25 שפות כדי להתמודד באופן מקיף מבעבר עם שאלה מרכזית במחקר של תרבות, מגדר ובלשנות: מה הקשר בין מבנה השפה, סטריאוטיפים תרבותיים ואי שוויון מגדרי בחברה ובכלכלה.

מחקרים מראים כי ילדים מתחילים לאמץ סטריאוטיפים מגדריים כבר בגיל שנתיים. על רקע זה, שילבו כעת צמד החוקרים מהפקולטה למדעי החברה כלים שנפוצים יותר במדעי החיים ומדעים מדויקים כדי להתמקד בסטריאוטיפים תרבותיים שמשפיעים על החלטתן של נערות ונשים אם ללמוד את המקצועות המכונים STEM – מדע, טכנולוגיה, הנדסה ומתמטיקה.

במאמר שפורסם בשבוע שעבר מבדילים החוקרת והחוקר האמריקאים, מולי לואיס מאוניברסיטת קרנגי מלון וגארי לופיאן מאוניברסיטת ויסקונסין במדיסון, בין שני סוגי נתונים שיכולים להשפיע על גיבוש סטריאוטיפים מגדריים: חוויות אישיות ומידע שמקודד בשפה. "למשל, מי ששם לב שרוב האחיות הן נשים ורוב הפילוסופים הם גברים עשוי להגיע למסקנה שגברים מתאימות יותר להיות אחיות וגברים פילוסופים", כותבים החוקרים כדוגמה לחווייה אישית שמשפיעה על תפיסת המציאות. אולם גם ללא היכרות אישית עם אחיות או פילוסופים, הם מסבירים, את הסטריאוטיפים ניתן ללמוד מתוך אספקטים מגדריים המוטמעים בכל שפה.

בעשרות השנים האחרונות נעשו ניסיונות רבים ושונים לבחון את השפעת הסטריאוטיפים הטבועים בשפה עצמה על גיבוש סטריאוטיפים תרבותיים. למשל, המאמר מזכיר מחקר שהראה שילדים קטנים מצליחים פחות במשחק אם אומרים להם שהוא מיועד למגדר השני. במחקר הנוכחי, הם מסבירים, הם מנסים לבחון אם קשר זה בין שפה לסטריאוטיפים תרבותיים קיים גם במדגם של בני אדם מתרבויות שונות ובמאגר נרחב של טקסטים טבעיים.

לצורך כך, צמד החוקרים אסף, ניתח והשווה שני סוגים של נתונים מ-25 שפות שונות. הראשון: שאלונים שמילאו יותר מ-600 אלף נבדקים מ-39 מדינות. השאלונים הללו הם שיטה מקובלת לחקר סטריאוטיפים מגדריים. הנבדקים מקבלים סדרה של מלים, במקרה זה שקשורות לקריירה ולמשפחה, ונדרשים לקבוע עד כמה כל מלה מקושרת בעיניהם לנשים או לגברים. סוג הנתונים השני כלל ניתוח

ממוחשב של טקסטים מוויקיפדיה ומאגרי כתוביות של סרטים שמטרתו למצוא אילו מלים מופיעות בהקשרים דומים. למשל, הם מסבירים, "כלב" ו"חתול" יופיעו יחד בטקסטים לעתים קרובות יותר מאשר "כלב" ו"בננה". בהקשר מגדרי, המלה "יוסי" תופיע לעתים תכופות יותר ליד "רופא" והמלה "חנה" לעתים תכופות יותר ליד "מטבח".

עד כאן, מסבירה פרופ' זהר לבנת, בלשנית מאוניברסיטת בר אילן, התבססו החוקרים על מתודות קיימות, והחידוש העיקרי בשלב זה של המחקר הוא ההיקף שלו ויכולת השוואה. ואכן, הנתונים מראים שיש מתאם בין שפות שבהן גברים מופיעים יותר בהקשרים של קריירה ונשים של בית, לבין הסטריאוטיפים המשתקפים מהתפיסות של דוברי אותן שפות. "אם כי מתאם זה אינו מצביע על סיבתיות, כלומר אינו מאפשר לקבוע מה גרם למה. ייתכן גם ששניהם מושפעים מגורם שלישי", מוסיפה החוקרת מאוניברסיטת בר אילן.

מכיוון שהמחקר עסק בתפיסות הרווחות במדינות שונות, החוקרים יכלו להשוות את הנתונים שאספו בעצמם גם למסד נתונים קיים: מדד האי שוויון במקצועות STEM של אונסק"ו. "כך הם יכלו לבדוק אם יש קשר בין הסטריאוטיפים הנפוצים בתפיסה ובשפה לבין המציאות החברתית", מוסיפה לבנת. ואכן, במדינות ושפות שבהן סטריאוטיפים מגדריים בהקשר של מקצועות טכנולוגיים היו נפוצים יותר, גם מדדי האי-שוויון במקצועות הטכנולוגיים היו גבוהים יותר. לפי המחקר, ישראל נמצאת במקום לא טוב מבחינת עוצמת הסטריאוטיפים התרבותיים.

כדי להבין טוב יותר את הקשר בין שפה לתפיסות מגדריות, פנו החוקרים גם להבין איך מסדי הנתונים שלהם נקשרים להבדלים במבנה הדקדוקי בין שפות שונות. במישור הבלשני, ערכו צמד החוקרים שני ניתוחים שונים. בראשון, הם בדקו עד כמה המין הדקדוקי מסומן בכל שפה. עברית היא דוגמה מובהקת לשפה ממוגדרת מאוד, מסבירה לבנת. לכל שם עצם יש מין דקדוקי, זכר או נקבה, וכך גם לפעלים, לשמות התואר ולכינויי הגוף. בניגוד לשפות אחרות, בעברית אין גם מין נייטרלי. "למעשה, אין כמעט משפט שניתן לומר בעברית בלי להידרש למגדריות", מוסיפה הבלשנית.

הניתוח השני היה השוואה של שיעור שמות המקצוע בכל שפה שקיימת בהם הבחנה בין זכר לנקבה. בחלק מהשפות, כמו העברית, כמעט כל שמות המקצוע ממוגדרים. בעוד שבשפות אחרות, כמו אנגלית, הבחנה זו מופיעה רק במקרים נדירים. צמד החוקרים כותבים כי אמנם יש קשר בין שני המדדים, אבל הם גם נבדלים זה מזה. צרפתית, למשל, היא שפה עם דקדוק מגדרי, אבל שמות מקצוע רבים בה דווקא נייטרלים מבחינה מגדרית.

"מציאת מתאם בין המבנה הדקדוקי של השפה לבין תפיסות מגדריות תחזק את ההשערה שלשפה יש תפקיד סיבתי בעיצוב תפיסות כאלה שכן הדקדוק המגדרי, ובמידה פחותה גם הקידוד המגדרי בלקסיקון (של שמות המקצוע – א"ר) הם מאפיינים קבועים יחסית של שפה", כותבים החוקרים. הם אמנם משתנים עם הזמן, אבל במנותק מההקשרים שמשמשים בהם. למשל, הם מזכירים, מסמך בשפה הפינית על כך שמקצוע סיעוד אינו מתאים לגברים ימשיך להשתמש במונח נייטרלי מגדרית לאחלאחות, בעוד שטקסט בספרדית שמעודד גברים ללמוד סיעוד יבחר בצורה המסומנת מגדרית של שם המקצוע.

ההשוואה בין תוצאות שני ניתוחים לשוניים אלה אל הממצאים של השלב הראשון של המחקר העלתה תוצאות מעורבות. החוקרים לא מצאו קשר בין המבנה הדקדוקי הכללי של השפה לסטריאוטיפים

המגדריים שזוהו בתפיסה ובטקסטים התרבותיים. אולם כן נמצא מתאם בין מידת המגדריות של שמות המקצוע למדדים השונים שנבדקו בחלק הראשון של המחקר.

החוקרים מכירים במגבלות של המחקר שלהם, כמו מידת האמינות של השאלונים. לדבריהם, הבנה טובה של הקשר בין השפה לסטריאוטיפים תרבותיים תדרוש מחקר המעוגן עמוק ביותר בחיים האמיתיים. בנוסף, הם מציינים כי מחקרים שיבחנו לאורך זמן את השינוי בסטריאוטיפים בחברה מסוימת בהתאם לשינויים הדקדוקיים בשפה של אותה חברה יאפשרו להבין טוב יותר את הקשר הסיבתי בין השניים.

לבנת, מצדה, מוסיפה שהעברית מציגה דוגמה בולטת לכך שלהיקף הנרחב של המחקר עלול להיות גם מחיר, כמו החמצה של מאפיינים מגדריים בשפה שמתגלים רק בניתוח מעמיק יותר. "למשל בעברית צורת הזכר היא ברירת המחדל", אומרת לבנת. "ואפשר להניח שזה יגרום לדובר השפה לתפוס את הגבר כ'אב טיפוס' של המין האנושי – כפי שבא לידי ביטוי גם במלה 'אדם' עצמה. 'מחקרים מצאו כי בעברית, פנייה לנשים בלשון זכר בשעת מבחן פוגעת בהישגים שלהן', מוסיפה לבנת.

ממצא אחד במחקר, לפיו לסטריאוטיפים בשפה ובתפיסה יש קשר לאי-שוויון החברתי בפועל, מדגיש את חשיבות הנושא. "השפה עשויה למלא תפקיד משמעותי ביצירה של חוסר שוויון מבני לא רצוי, ולתרום לשימורו", כותבים החוקרים. "הבנת המידה שבה שפה ממלאת תפקיד סיבתי ביצירת הסטריאוטיפים הללו היא צעד חשוב בדרך לשנות את השלכותיהם". או, כפי שלבנת מנסחת זאת, "המחקר הזה הוא התחלה יפה".